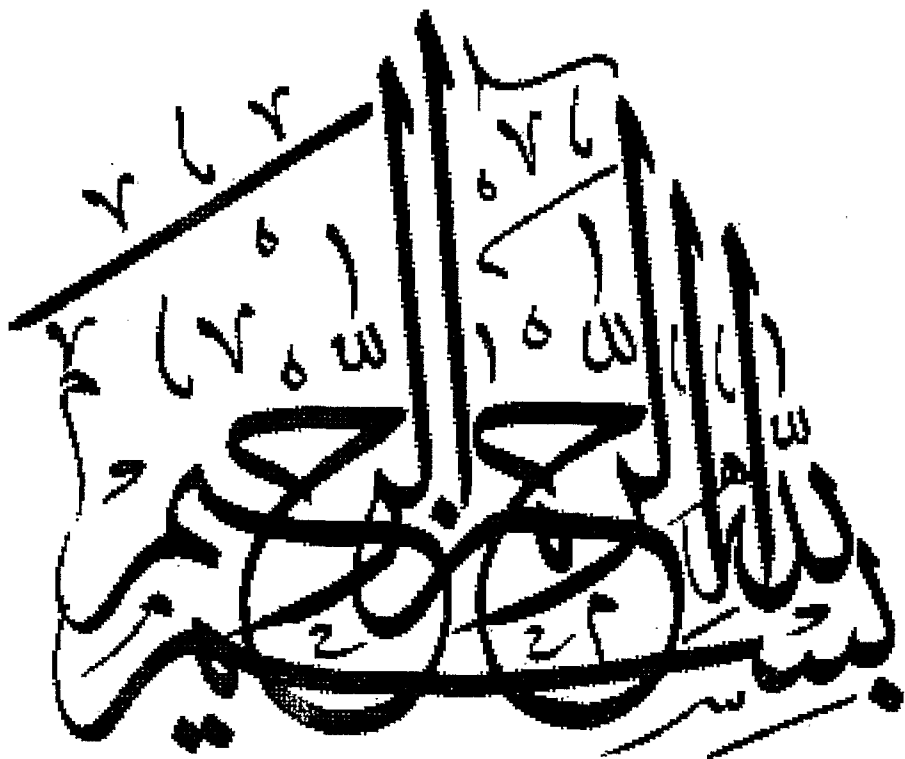
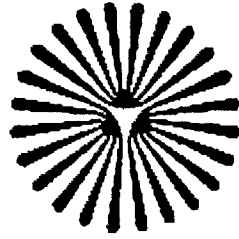

۱۷/۱/۱... ۲۰۸

۱۷/۱/۱

۱.۵۹.۱

دانشگاه پیام نور

مرکز مشهد
گروه علمی الهیات

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان پایان نامه :

ویژگی های فقه امام رضا علیه السلام

استاد راهنما :

استاد ارجمند جناب آقای دکتر عباسعلی سلطانی

استاد مشاور :

استاد ارجمند دکتر زهرا گواهی

نگارش :

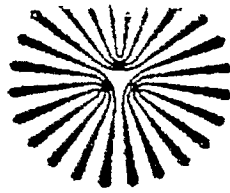
جواد مقصودی

آبان ۸۲

۱۰۵۹۰۱

دفتر اطلاعات و اسناد
کتابخانه مرکزی
مجلس شورای اسلامی

۱۳۸۷ / ۸۰ / ۵

دانشگاه پیام نور

بسمه تعالی

تصویب نامه پایان نامه

پایان نامه تحت عنوان: **وثری های فقه امام رضا (علیه السلام)**

که توسط **جوهر معصوم** تهیه و به هیئت داوران ارائه گردیده است مورد تأیید می باشد.

تاریخ دفاع: **۱۶/۸/۸۷** نمره - **۱۹** نوزدهم

درجه ارزشیابی: **خا**

اعضای هیئت داوران:

نام و نام خانوادگی	هیئت داوران	مرتبۀ علمی	امضاء
--------------------	-------------	------------	-------

استاد راهنما

استاد راهنمای همکار

استاد مشاور **دکتر محمد رضا جوهری**

استاد منتحن **دکتر محمد رضا جوهری**

نماینده گروه امور آموزشی

۱۶/۸/۸۷

۱۶/۸/۸۷

دکتر داوران:

تقدیم به :

پیشگاه ملکوتی و بارگاه نورانی نامی الحج

حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام و بردار شهیدم نورالله مقصودی که یکی از دوستان دوستانه این و بیرون واقعی اهل بیت علیهم السلام و از مدافعان واقعی دین اسلام بود.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرَّضَا الْمُتَّقِي الْأَمَامِ التَّقِي النَّقِيِّ وَ حُجَّتِكَ عَلَيْنَا مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ وَ
تَحْتِ الثَّرَى الصِّدِّيقِ الشَّهِيدِ صَلَاةً كَثِيرَةً تَامَةً زَاكِيَةً مُتَوَاصِلَةً مُتَوَاتِرَةً مُتَرَادِفَةً كَمَا فَضَّلَ
مَا صَلَّيْتَ عَلَى أَحَدٍ مِنْ أَوْلِيَائِكَ وَ رَحِمَهُ اللَّهُ وَ بَرَكَاتُهُ »

اینجانب این کوشش ناچیز را که قطره ای در مقابل اقیانوس بی کران علوم الهی امامان معصوم علیه السلام است به پیشگاه ملکوتی و نورانی هشتمین امام شیعیان، نامی الحج، حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام که با عنایات ویژه و توجهات خاص آن حضرت در جوار آستان ملکوتیش به بار نشسته و مزین و آراسته به نام مبارک و کلام الهی آن حضرت می باشد، و به روح پاک بردار شهیدم تقدیم می دارم.

امیدوارم آن امام همام از سر رأفت حاصل این پژوهش را بپذیرد تا ذخیره ای در روز قیامت برای من و تمامی کسانی که در این زمینه همکاری و مساعدت داشته اند، باشد.

تقدیر و تشکر

کمال تشکر خود را به محضر تمامی اساتید گرانقدر و زحمتکش که در محضر علم و اخلاقشان، درس زندگی گرفته و بهره برده ام، بویژه از اساتید ارجمند جناب آقای دکتر عباسعلی سلطانی به عنوان استاد راهنما و سرکار خانم دکتر زهرا گواهی به عنوان استاد مشاور، ابراز می دارم. همچنین از پدر و مادر مهربان و همسر دلسوز که در این راه همیشه موجب دلگرمی و مشوق بنده در کسب علم و دانش بوده و سختی های زیادی را تحمل نموده اند تقدیر و تشکر می نمایم.

از خداوند متعال برای همه این عزیزان سلامتی و توفیق روز افزون خواستارم.

فرم چکیده پایان نامه تحصیلی کارشناسی ارشد	
نام خانوادگی دانشجو : مقصودی	نام : جواد
عنوان پایان نامه : فقه و ویژگیهای فقه امام رضا علیه السلام	
استاد راهنما : دکتر عباسعلی سلطانی	استاد مشاور : دکتر زهرا گواهی
دانشگاه : پیام نور	مرکز مشهد - رشته الهیات و معارف اسلامی - گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی
تاریخ دفاع : ۱۳۸۷/۸/۱۹	تعداد صفحات :
کلید واژه ها : امام رضا علیه السلام ، فقه ، روایات ، مبانی کلامی ، قرآن و سنت ، تقیه ، علل الشرایع (حکمت احکام).	
چکیده	
<p>امام رضا علیه السلام در علوم مختلف اسلامی از جمله تفسیر، کلام، عقاید، اخلاق، فقه و ... دریای بی کران و اقیانوس بی نهایت است. با توجه به شرایط زمان امام رضا علیه السلام بویژه پیشرفتهای گسترده در علوم مختلف از جمله تفسیر، شیمی، فقه، کلام، طب، جغرافیا و ... و به تبع آن بالا رفتن سطح آگاهی و دانش مردم آن عصر در تمامی زمینه ها امام علیه السلام دارای سخنان گهربار و مباحث ارزشمند است تا کنون در ابعاد مختلف زندگی آن حضرت از جمله مناظرات علمی، مباحث کلامی، مجادله های اعتقادی و فکری، تدریس و تفسیر قرآن، کرامات و معجزات و تحقیقات و تالیفات گسترده ای نگاشته شده و جشنواره های فرهنگی و همایش های بسیاری برگزار گردیده است ولی توجه به بُعد فقهی تا کنون از سوی محققان و دوستان آن حضرت کمتر بوده است.</p> <p>به این جهت در این پایان نامه با تحقیق بنیادی و کاربردی سعی شده است با بیان ویژگیهای فقه امام علیه السلام (مُسند بودن احکام فقهی، توجه و اهتمام ویژه به بیان علل و حکمت احکام فقهی، تاثیر مناظرات علمی و مباحث کلامی در فقه، توجه و اهتمام به تعلیم و تبیین مسائل دینی و شرعی، ولایتعهدی و تاثیر آن بر فقه، فقه حکومتی و عدم تأیید دستگاه حاکم در فقه امام) به دانش گسترده فقهی ایشان و معرفی جایگاه فقهی حضرت بیشتر توجه شده است.</p> <p>برآیند این پژوهش این است که به معرفی فقه و ویژگیهای فقه امام رضا علیه السلام که تا کنون کمتر به آن توجه شده، پرداخته است لذا امید است که ویژگی نویسی فقه به صورت یک فرهنگ عمومی در حوزه و دانشگاه درآید تا موجبات گسترش و غنای هر چه بیشتر فقه شیعه را فراهم نماید.</p>	
امضاء استاد راهنما	

فصل اول : کلیات

۲.....	چکیده مطالب
۳.....	مقدمه
۷.....	شناسه موضوع
۸.....	اهداف پژوهش
۹.....	ضرورت تحقیق
۱۰.....	پیشینه و تاریخچه پژوهش
۱۶.....	پرسشهای اصلی
۱۷.....	شیوه تحقیق
۱۷.....	شیوه ارجاع در پاورقی
۱۷.....	روش و ابزار گرد آوری اطلاعات
۱۷.....	روش تجزیه و تحلیل اطلاعات
۱۷.....	جدید بودن پژوهش
۱۸.....	کاربردی بودن پژوهش
۱۸.....	استفاده کنندگان از نتایج این پژوهش

فصل دوم : معرفی اجمالی امام رضا علیه السلام

بخش اول : انساب و احوال شخصیه امام رضا علیه السلام

۲۰.....	مبحث اول مشخصات، مهمترین القاب و کنیه امام
۲۲.....	برخی اقوال در خصوص روز، ماه، سال تولد و شهادت امام علیه السلام
۲۴.....	مبحث دوم : برخی صفات برجسته امام رضا علیه السلام
۲۷.....	مبحث سوم : اصحاب و راویان احادیث امام رضا علیه السلام

بخش دوم : برخی ویژگیهای عصر امام رضا علیه السلام

۳۰.....	مبحث اول : وضعیت علمی عصر امام رضا علیه السلام
۳۰.....	۱- چرا عصر امام رضا علیه السلام به «عصر الذهبیه» معروف است؟
۳۰.....	۲- مهمترین مراکز علمی دوران امام رضا علیه السلام
۳۱.....	۳- مهمترین علوم رایج دوران امام رضا علیه السلام
۳۳.....	۴- نمونه ای از پیشرفتهای علمی دوران امام رضا علیه السلام
۳۵.....	مبحث دوم : وضعیت سیاسی عصر امام رضا علیه السلام
۳۵.....	- اوضاع سیاسی عصر امام علیه السلام قبل از ولایتعهدی
۳۸.....	الف - عصر هارون
۳۹.....	ب - عصر امین
۴۰.....	ج - عصر مأمون
۴۲.....	- اوضاع سیاسی عصر امام علیه السلام بعد از ولایتعهدی
۴۴.....	مهمترین شرایط امام برای قبول ولایتعهدی
۴۵.....	بیان مأمون در انتخاب امام علیه السلام به ولایتعهدی
۴۶.....	آیا ولایتعهدی بر کارهای امام بویژه احکام فقهی او موثر بوده است؟

- ۸۸ - حکم اداء نماز در اول وقت آن : ۸۸
- ۸۸ - حکم نماز در برخی از اماکن چیست؟ ۹۰
- ۹۰ - حکم نماز خواندن در برخی لباس ها چیست؟ ۹۱
- مبحث هفتم : انواع نمازها و احکام آن** ۹۱
- ۹۱ - برخی احکام نماز میت ۹۱
- ۹۱ - آیا نماز میت بدون وضو جایز است؟ ۹۲
- ۹۲ - آیا بلند کردن دست در تکبیرهای پنج گانه نماز میت واجب است؟ ۹۳
- ۹۳ - برخی احکام نوافل نمازهای یومیه ۹۴
- ۹۴ - برخی از احکام نماز مسافر (نماز قصر) ۹۴
- ۹۴ - ملاک قصر در نماز مسافر چیست ؟ ۹۴
- ۹۴ - علت قصر نماز مسافر چیست ؟ ۹۵
- مبحث هشتم : برخی احکام نماز جمعه در فقه امام رضا علیه السلام** ۹۵
- ۹۵ - نماز جمعه ۹۶
- ۹۶ - علت تشریح و حکمت خطبه های نماز جمعه ۹۸
- مبحث نهم : نماز آیات** ۹۸
- ۹۸ - موارد وجوب نماز آیات ۹۸

بخش سوم : باب صوم در فقه امام رضاعلیه السلام

- مبحث اول : فضیلت و اهمیت روزه و علت تشریح آن** ۱۰۱
- ۱۰۱ - علت تشریح روزه از سوی شارع مقدس چیست ؟ ۱۰۲
- ۱۰۲ - چرا روزه فقط در ماه رمضان تشریح شده است ؟ ۱۰۳
- مبحث دوم : حکم روزه (و نماز) کسانی که دارای عذر هستند** ۱۰۵
- ۱۰۵ - برخی احکام حائض و نفسا ۱۰۷
- ۱۰۷ - حکم نماز و روزه «مغمی علیه (بیهوش) و «زایل العقل چیست؟» ۱۰۸
- ۱۰۸ - حکم روزه مسافر و مریض در ماه رمضان چیست؟ ۱۱۱
- مبحث سوم : برخی احکام روزه** ۱۱۱
- ۱۱۱ - علت تشریح دو ماه روزه پی در پی در کفار چیست ؟ ۱۱۱
- ۱۱۱ - علت اینکه دو ماه روزه کفار که باید پی در پی و پشت سر هم گرفته شود چیست ؟ ۱۱۳
- ۱۱۳ - حکم مسواک کردن در ماه رمضان چیست ؟ ۱۱۵
- ۱۱۵ - حکم روزه مستحب برای مسافر چیست ؟ ۱۱۵

بخش چهارم : برخی احکام باب خمس و زکات در فقه امام رضاعلیه السلام

- مبحث اول : برخی احکام زکات** ۱۱۶
- ۱۱۶ - علت حکمت تشریح زکات چیست ۱۱۷
- ۱۱۷ - «موارد وجوب زکات» چه مواردی است ؟ ۱۱۸
- مبحث سوم : برخی احکام زکات فطره** ۱۱۸
- ۱۱۸ - موارد وجوب «زکات فطره» که «زکات بدن» نیز نامیده می شود کدام است ۱۱۹
- ۱۱۹ - آیا زکات فطره بر «یتیم» واجب است؟ ۱۱۹
- ۱۱۹ - میزان پرداخت زکات فطره چه مقدار است؟ ۱۱۹
- ۱۱۹ - مصارف زکات فطره چیست؟ یا به چه کسی می توان زکات فطره را پرداخت نمود؟ ۱۲۰
- مبحث دوم : زمان پرداخت زکات و حد نصاب تعلق زکات** ۱۲۰

بخش سوم: پیشینه تالیفات و تحقیقات در مورد امام رضا علیه السلام

- مبحث اول: کتابهای تالیف شده در مورد امام علیه السلام..... ۴۹
- برخی از مهمترین تالیفات و کتابهای در مورد امام علیه السلام..... ۴۹
- برخی آثار و تالیفات منسوب به خود امام علیه السلام..... ۵۰
مبحث دوم: میزان کمی اخبار و روایات رسیده از امام رضا علیه السلام..... ۵۲

فصل سوم: بررسی برخی احکام فقهی و علل (حکمت) آن در فقه امام رضا علیه السلام

بخش اول: باب طهارت در فقه امام رضا علیه السلام ۷۵

- مبحث اول: احکام وضو..... ۵۶
- حد شستن صورت در وضو ۵۶
- علت (حکمت) تشریح وضو گرفتن: ۵۷
- چرا فقط دستها و صورت شسته می شود ۵۷
- مبطلات وضو ۵۸
- علت اینکه وضو فقط با بول و غائط و خواب باطل می شود چیست؟ ۶۰
- وضو جبیره ۶۱
مبحث دوم: برخی از احکام تیمم ۶۲
مبحث سوم: احکام غسل ۶۴
از اقسام غسل واجب، غسل جنابت است..... ۶۴
- علت وجوب غسل جنابت: ۶۴
برخی احکام میت ۶۵
- علت (حکمت) غسل میت چیست؟ ۶۵
- علت تشریح غسل مس میت چیست؟ ۶۶
- علت (حکمت) وجوب کفن کردن میت چیست؟ ۶۷
برخی غسلهای مستحب ۶۸

بخش دوم: باب صلات در فقه امام رضا علیه السلام

- مبحث اول: اهمیت و علت تشریح نماز ۷۰
مبحث دوم: علت تشریح قسمتهای مختلف نماز چیست؟ ۷۳
حکمت خواندن سوره حمد و یک سوره از قرآن در نماز چیست؟ ۷۳
- علت تشریح تسبیح در رکوع و سجود چیست؟ ۷۵
- علت تشریح یک رکوع و دو سجده در هر رکعت ۷۵
- علت (حکمت) قنوت در نماز چیست؟ ۷۵
- حکم جهر و اخفات در نماز چیست؟ ۷۶
- علت تشریح سلام در آخر نماز..... ۷۸
مبحث سوم: اوقات اقامه نمازهای یومیه..... ۷۹
- اوقات مخصوص اقامه نماز ۷۹
مبحث چهارم: نماز جماعت ۸۲
- علت تشریح نماز جماعت چیست؟ ۸۲
مبحث پنجم: اذان و اقامه ۸۳
مبحث ششم: برخی احکام نماز در فقه امام رضا علیه السلام..... ۸۸

- ۱۲۱..... حد نصاب تعلق زکات در امور مختلف چیست ؟
- ۱۲۴..... برخی از کارکردهای زکات بعنوان یکی از انواع مالیات های اسلامی
- مبحث چهارم : احکام «خمس»..... ۱۲۵
- موارد وجوب خمس چیست؟..... ۱۲۵
- علت وجوب خمس چیست؟..... ۱۲۵
- پرداخت و مصارف خمس کدام است..... ۱۲۶

بخش پنجم: برخی احکام باب حج

- مبحث اول : علت تشریح حج و مناسک آن..... ۱۲۸
- علت تشریح حج..... ۱۲۸
- علت وجوب یکبار حج تمتع بر هر مکلف مستطیع چیست ؟..... ۱۳۰
- علت تشریح حج در ماه ذی الحجّه چیست ؟..... ۱۳۱
- علت تشریح احرام در مناسک حج چیست ؟..... ۱۳۱
- علت تشریح طواف خانه کعبه چیست ؟..... ۱۳۲
- علت استلام حجرالاسود چیست ؟..... ۱۳۳
- مبحث دوم : انواع حج و برخی احکام آن..... ۱۳۵
- احرام حج تمتع از چه مکانی باید انجام شود ؟..... ۱۳۶
- حکم گذشتن از میقات چیست ؟..... ۱۳۶
- حکم حج نیایی چیست ؟..... ۱۳۷
- برخی اموری که مُحرّم می تواند انجام دهد یا کارهایی که بر مُحرّم جایز است چیست؟..... ۱۳۸

بخش ششم : باب جهاد و امر به معروف و نهی از منکر

- مبحث اول : اهمیت و فضیلت جهاد و دفاع و برخی احکام آن..... ۱۴۳
- اهمیت و فضیلت جهاد و دفاع در اسلام چیست..... ۱۴۳
- حکم جهاد و دفاع چیست..... ۱۴۴
- تَعَرُّب چیست و حکم آن کدام است؟..... ۱۴۶
- مبحث دوم : برخی احکام امر به معروف و نهی از منکر..... ۱۴۸

بخش هفتم: باب نکاح و طلاق

- مبحث اول : فضیلت ازدواج و برخی احکام عقد دائم..... ۱۵۰
- فضیلت ازدواج در دین اسلام چیست؟..... ۱۵۰
- مهریه چیست و میزان آن در عقد زوجیت دائم چقدر است؟..... ۱۵۰
- ملاک انتخاب همسر از دیدگاه امام رضا علیه السلام چیست ؟..... ۱۵۱
- برخی مستحبات ازدواج در فقه امام علیه السلام..... ۱۵۳
- حکم ازدواج با دوخواهر در یک زمان چیست ؟..... ۱۵۴
- چرا مرد می تواند در یک زمان با چهار زن ازدواج نماید..... ۱۵۴
- مبحث دوم : متعه یا عقد موقت (ازدواج موقت) :..... ۱۵۵
- محلل برای زن سه طلاق چه شرایطی دارد ؟..... ۱۵۷
- مبحث سوم : برخی احکام طلاق..... ۱۵۸
- برخی احکام رجوع در طلاق رجعی..... ۱۵۸
- برخی احکام طلاق عدی :..... ۱۵۹
- مبحث چهارم : برخی احکام نگاه کردن زن بیگانه..... ۱۶۱

بخش هشتم: باب حدود و دیات

- مبحث اول: برخی احکام حدود..... ۱۶۴
- حدّ محارب با خدا چیست؟..... ۱۶۴
- حد زانی و زانیه چیست؟..... ۱۶۴
- حد سارق و علت (حکمت) این حد چیست؟..... ۱۶۶
- حدّ کذف و شرابخوری چیست؟..... ۱۶۶
مبحث دوم: دیات..... ۱۶۷

بخش نهم: باب سوگند، نذر، قضا و شهادت

- مبحث اول باب سوگند و نذر..... ۱۶۹
- حکم سوگند با زور و اجبار چیست؟..... ۱۶۹
مبحث دوم: باب قضا و شهادت..... ۱۷۰
- چرا در دعاوی حقوقی و مرافعات مالی، شاهد آوردن بر عهده مدعی است..... ۱۷۰
- قسامه چیست؟..... ۱۷۰
- شهادت زنان در چه مواردی جایز است؟..... ۱۷۱

بخش دهم: باب ارث

- مبحث اول: برخی احکام ارث و میراث..... ۱۷۴
- چرا زنان نصف مردان ارث می برند؟..... ۱۷۴
- آیا زن و شوهر می توانند شرط کنند از یکدیگر ارث نبرند؟..... ۱۷۶
مبحث دوم: سهام و فرائض وارثان و عول و تعصیب در ارث..... ۱۷۶

بخش یازدهم: علل (حکمت) حرمت برخی از محرمات الهی

- الف - برخی از محرمات که خداوند آن را حرام کرده است..... ۱۷۸
ب - علل (حکمت) برخی از محرمات الهی..... ۱۷۸
- علت حرمت قتل نفس چیست؟..... ۱۷۹
- علت حرمت عاق والدین چیست؟..... ۱۷۹
- علت حرمت زنا چیست؟..... ۱۸۰
- علت حرمت لواط و مساحقه چیست؟..... ۱۸۱
- علت حرمت ربا چیست؟..... ۱۸۲
- علت حرمت خوردن مال یتیم چیست؟..... ۱۸۳
- علت حرمت سرقت چیست؟..... ۱۸۵
- علت حرمت خمر چیست؟..... ۱۸۵
- علت حرمت مردار چیست؟..... ۱۸۶
- علت حرمت خوردن طحال (سپرز) چیست؟..... ۱۸۷
- علت حرمت خون چیست؟..... ۱۸۷
- علت حرمت آنچه بدون بردن نام خدا ذبح شده است چیست؟..... ۱۸۸

فصل چهارم: ویژگی های فقه امام رضا علیه السلام

بخش اول: ویژگی های عمومی و کلی فقه امام رضا علیه السلام

- مبحث اول: فقه امام برخاسته از علم و امامت است..... ۱۹۰
مبحث دوم: مبنای حجیت احکام صادره «عصمت» امام است..... ۱۹۲
مبحث سوم: جهانی و جاودانه بودن فقه امام رضا علیه السلام..... ۱۹۴

مبحث چهارم : استناد و ارتباط فقه امام رضا علیه السلام با قرآن و فقه اهل بیت ۱۹۵

بخش دوم : ویژگیهای اختصاصی فقه امام علیه السلام

- مبحث اول : مسند بودن احکام صادره از سوی امام علیه السلام ۲۰۲
- مبحث دوم : مستدل بودن احکام فقهی امام رضا علیه السلام ۲۰۶
- مبحث سوم : مناظرات علمی و مباحث کلامی و تاثیر آن بر گسترش و غنای فقه شیعه ۲۰۸
- مبحث چهارم : توجه و اهتمام امام به تبیین و تعلیم مسائل دینی ۲۱۱
- مبحث پنجم: «ولایتمهدی» و تأثیر آن بر فقه امام علیه السلام ۲۱۷
- مبحث ششم : فقه حکومتی و عدم تأیید دستگاه حاکم در فقه امام رضاعلیه السلام: ۲۶۹
- مبحث هفتم : جامعیت و کلیت فقه امام علیه السلام ۲۲۴

فصل پنجم : مبحث اول : نتیجه پژوهش

- مبحث اول : نتیجه پژوهش ۲۲۹
- ۱- امام رضا علیه السلام فقهی مستدل است ۲۲۹
- ۲- استناد و ارتباط فقه امام علیه السلام با قرآن و فقه اهل بیت علیهم السلام ۲۲۹
- ۳- جامعیت و کلیات امام رضا علیه السلام ۲۲۹
- ۴- امام علیه السلام با توجه به پیشرفتهای علمی توجه خاصی داشته اند ۲۲۹
- ۵- امام علیه السلام در تعلیم و تبیین احکام الهی و دستورات دینی ۲۲۹
- ۶- در فقه امام علیه السلام به نیازهای فرد و احوال شخصیه نیز توجه شده است ۲۳۰
- مبحث دوم : پیشنهادها** ۲۳۰
- ۱- توجه به فرهنگ « ویژگی نویسنده فقه اهل بیت علیه السلام ۲۳۰
- ۲- جمع آوری احکام فقهی و دستورات دینی امام علیه السلام ۲۳۰
- ۳- تدوین و تالیف کتابی جامع و کامل در زمینه فقه و ویژگیهای فقهی امام علیه السلام ۲۳۰
- ۴- برگزاری جشنواره ها و همایش های تخصصی ۲۳۱
- ۵- قرار دادن چند واحد درسی در رشته های دانشگاهی ۲۳۱
- ۶- انجام کار تحقیقی و مقایسه ای بین فقه امام علیه السلام ۲۳۱
- ۷- حمایت مالی و معنوی از اینگو کارهای تحقیقی ۲۳۱

فصل اول :

کلیات

مقدمه :

با توجه به اینکه رسول خدا حضرت محمد صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام که درود خدا بر او و خاندان پاکشان باد - شریف ترین، کاملترین، باتقواترین و عالمتربین انسانهای جهان آفرینش هستند و مقدس ترین واسطه فیض رحمت خداوند و خزینه های علوم الهی در زمین هستند تا آنجا که خداوند متعال درباره آنها فرموده است : **« اِنَّمَا يُرِيْدُ اللهُ لِيَذْهَبَ عَنْكُمْ الرَّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَ يُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً »**^۱ و از طرفی محبت و دوستی با آنان را بر همه مسلمانان فرض نموده و فرموده است : **« قُلْ لَا اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى »**^۲ و جدشان پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله در حدیث مشهور **« ثَقَلَيْنِ »** فرمود : **« مَنْ دَرَمَانَ شَمَا دُو چِيزِ گَرَانِبَهَا بَاقِي مِي گِذَارَمِ كِتَابِ خِدا وَ عِترتِ وَ اهلِ بَيْتِمْ رَا مَادَامِي كِه بِه اَن دُو تَمَسِكِ جَوئِيدِ، (پس از من) هرگز گمراه نخواهید شد این دو هرگز از یکدیگر جدا نمی شوند (نخواهند شد) تا اینکه در کنار «حوض کوثر» بر من وارد شوند. »**^۳ لذا با عنایت به جایگاه والای «فقه» که همان برنامه مترقی و عملی دین مبین اسلام در تمامی ابعاد زندگی فردی و اجتماعی می باشد و بر جنبه های مختلف فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، مادی و معنوی و ... تاثیر گذار است، بر هیچ عالم و اندیشمندی، اهمیت و ضرورت «معارف اسلامی و فقه» پوشیده نیست. در اسلام که مکتب حیات بخش الهی و ضامن سعادت دنیوی و اخروی انسان است در بین تمامی آمیزه های دینی و معارف و مضامین شرعی «فقه آل محمد صلی الله علیه و آله» که مستقیماً از سرچشمه زلال وحی الهی بهره مند شده است و سیراب شده است، بهترین، ارزشمندترین و مستحکم ترین راه و روشی است که می تواند ما را به حقیقت اسلام و صراط مستقیم رهنمون نماید. لذا «کمال و عظمت اهل بیت علیهم السلام» و «جایگاه ویژه و تاثیر گذار فقه»، شکوه و عظمتی را ایجاب می کند که انسان های واقع بین و حقیقت جو را وادار می کند

^۱ - احزاب / ۳۳

^۲ - شوری / ۲۲

^۳ - ر.ک صحیح مسلم، سنن ترمذی، سنن ابن داود، مسند احمد بن حنبل باب ۱۲۸ این حدیث متواتر است و آن قدر از اهل سنت و شیعه نقل شده است که جای تردید ندارد (اَبُو تَارِكٍ فِیْكُمْ الثَّقَلَيْنِ كِتَابُ اللهِ وَ عِترتِي اهلِ بَيْتِي مَا اِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهَمَّا كُنْ تَضَلُّوْا اَبْدًا وَ اِنَّهُمَا كُنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضِ)

تا در ابعاد مختلف زندگی « اهل بیت پیامبر صله الله و علیه و آله » بویژه « فقه آل محمد صله الله و علیه و آله » تا آنجا که می تواند تحقیق و پژوهش نمایند.

اینجانب با علاقه شدیدی که به خاندان نبوت و امامت دارم با مطالعه در ابعاد زندگی امام رضا علیه السلام دریافتم که در زمینه های مختلف وجود ملکوتی حضرت از جمله : تاریخ زندگی امام علیه السلام ، مسافرت ایشان از مدینه به مرو (خراسان)، ولایتعهدی امام علیه السلام، اوضاع سیاسی عصر ایشان، مباحث کلامی حضرت با مکاتب و مذاهب مختلف اسلامی و غیر اسلامی، مناظرات علمی با دانشمندان بزرگ آن زمان، کرامات و معجزات حضرت، و ... تحقیق و پژوهش فراوان و گسترده ای شده است، ولی آنچه که تا کنون خلاء و کمبود آن بیشتر احساس می شود و کمتر به آن پرداخته شده است، تحقیق و پژوهش در زمینه مسائل و احکام فقهی امام علیه السلام است که در این پایان نامه با عنوان «**فقه و ویژگیهای فقه امام رضا علیه السلام**» تدوین شده است و بیشتر به جنبه فقهی دانش امام علیه السلام که بی شک در غنای فقه شیعه موثر بوده، به تحقیق و پژوهش پرداخته ام.

هدف از این پژوهش که با «**روش تحقیق بنیادی و کاربردی**» و مطالعه در کتب و آثار موجود به همراه بررسی روایات فقهی، آثار و تالیفات منسوب به خود امام علیه السلام صورت گرفته است، بیشترین توجه به حیظه دانش فقهی امام علیه السلام معطوف شده است.

با توجه به شرایط خاص سیاسی دوران امام ولایتعهدی حضرت، پیشرفت و گسترش

علوم مختلف، وجود مراکز علمی پیشرفته بغداد، یرب، کوفه، بصره و... که زمینه تحول فکری و بالا رفتن سطح علم و آگاهی مردم آن زمان را فراهم نمود، باعث شد که طرح سئوالات مختلف در زمینه احکام و دستورات شرعی و علل آن، شرایطی را فراهم نماید که حضرت علاوه بر تبیین و تفسیر قرآن کریم، بیان مواظظ اخلاقی، کارهای حکومتی و حضور در مناظره های کلامی به سئوالات مختلف مسلمانان و پیروان خود که بیشتر در صدد یافتن علت احکام فقهی با گرایشهای عقلی بودند پاسخ داده و به بیان حکمت و احکام و دستورات دینی پردازند.

آنچه در فقه امام رضا علیه السلام بعنوان برجسته ترین ویژگی می توان بیان نمود، «مستدل بودن فقه ایشان» به دلیل بیان «علل و حکمت دستورات شرعی» است که تا قبل از این زمان کمتر به آن پرداخته شده بود.

همچنین با توجه به موقعیت سیاسی و اجتماعی حضرت که داری منصب «ولایتعهدی» بود می توان از «فقه حکومتی» بعنوان یکی دیگر از ویژگیهای فقه حضرت اشاره نمود. از دیگر ویژگیهای فقه امام علیه السلام توجه به «حقوق سایر انسانها در مذاهب مختلف» که امروزه بعنوان «حقوق بشر» از آن یاد می شود، اشاره کرد. که حضرت بارها بر رعایت حقوق اسیران جنگی، برخوردار ی یکسان همگان از حکومت اسلامی و ... تاکید کرده اند.

از دیگر ویژگیهای فقه امام علیه السلام می توان به «مستند بودن» فقه امام رضا علیه السلام اشاره کرد که در همین زمینه کتابهایی تحت عنوان «مسندالرضا» به رشته تحریر درآمده است.

همچنین با توجه به رواج و گسترش علوم مختلف در آن زمان، در بین احکام فقهی امام علیه السلام توجه به مسائل علمی به ویژه بهداشتی و طب که دارای پیشرفت و توجه خاصی بوده است، نیز به چشم می خورد. تا آن حد که امام در این زمینه رساله ای در طب را که به «رساله الذهبیه» مشهور است، نگاشتند.

از دیگر مواردی که در «فقه امام علیه السلام» موجود می باشد، «کلیت و جامعیت احکام و دستورات فقهی» در تمامی ابواب و زمینه های فقهی است. که می توان به «رساله ای درباره شریعت اسلام» که حضرت به دستور مامون تمامی احکام دینی را در آن بیان فرموده اند اشاره کرد که تا آن زمان احکام فقهی و دستورات شرعی دین اسلام به صورت مدون و مکتوب و یکجا ارائه نشده بود و به دلایل مختلف (از جمله : شرایط سخت ائمه بویژه تا قبل از امام محمد باقر و امام جعفر صادق علیه السلام) امکان چنین کاری وجود نداشت، و در زمان پدر بزرگوار ایشان (حضرت موسی بن جعفر) نیز این زمینه فراهم نشد. این اولین و بهترین فرصت بود تا امام با استفاده از

موقعیت سیاسی و اجتماعی خود، بتواند رساله ای کامل، رسمی و مکتوب به جهان اسلام و پیروان خود عرضه کند.

در این پژوهش از محضر اساتید مختلف از جمله : راهنمایی های ارزنده استاد ارجمند جناب آقای دکتر عباسعلی سلطانی، توصیه ها و مشاوره های سازنده استاد گرانقدر سرکار خانم دکتر زهرا گواهی، همکاری و مساعدت بنیاد پژوهشهای آستان قدس رضوی و ریاست محترم آن حاج آقای الهی و مسئولین محترم دانشگاه پیام نور مشهد بهره برده ام. امید است که این پژوهش ناچیز و سراسر نقص، آغازی باشد برای ورود بزرگان و اساتید علوم اسلامی بویژه اساتید و محققان علم فقه به حوزه « ویژگی نویسی و تحلیل فقهی » که یقیناً موجبات معرفی بیشتر فقه امام رضا علیه السلام و زمینه گسترش و غنای فقه شیعی را در پی خواهد داشت.

« و من الله التوفیق »

جواد مقصودی

آبان ماه سال ۱۳۸۷ هـ ش

شناسه موضوع :

موضوع این پژوهش از سه کلمه و واژه : « **ویژگی، فقه و امام رضا علیه السلام** » تشکیل شده است که به صورت خلاصه به شرح زیر بیان می شود :

ویژگی :

منظور از ویژگی، خصوصیات و مشخصاتی است که در «فقه» آن حضرت وجود دارد که مجموعه این ویژگی ها، فقه ایشان را از فقه سایر امامان علیه السلام و نیز فقهای شیعه ممتاز و متمایز می نماید.

فقه^۱ :

فقه : در لغت به معنی فهم، فهم دقیق، فهم معنی مستنبطه (آنچه که با استناط و کنجکاوی به دست می آید) می باشد.^۲ و «**تفقه**» به معنی آموختن و به دنبال فهم و درک بودن می باشد.^۳

فقه در اصطلاح :

فقه دانشی است که بوسیله آن احکام شرعی فرعی از طریق ادله تفضیلی آنها بدست می آید پس دانش فقه، مطلق دانستن احکام نیست بلکه دانستن استدلالی احکام است.^۴

سیر تاریخی فقه در اصطلاح به سه نحو کاربرد دارد :

^۱ - Jurisprudence

^۲ - حلی، ابوالقاسم، نجم الدین جعفر بن الحسن (محقق حلی ۶۷۶-۶۰۲ هـ.ق)، مختصر النافع، مترجم، نجفی یزدی، سید محمد و رزمجو، سعید، انتشارات باقر العلوم، چاپ اول/ ۷۳، چاپخانه پیام

^۳ - رازینی، علی، پژوهشی پیرامون مفردات قرآن (سیری در قرآن پژوهی ۲ یا مجمره آشنایی با قرآن ۲) دفتر پژوهش و نشر سهروردی، چاپ اول، زمستان ۸۴، ص ۲۱۳.

^۴ - گرجی ابوالقاسم، تاریخ فقه و فقها، چاپ سوم، ۱۳۷۹، چاپ مهر، انتشارات سمت، ص ۱

الف - در آغاز، علم فقه گسترده بوده و شامل مجموعه تعالیم دینی که مشتمل بر مباحث اصول و فروع دین و مسائل اخلاقی بوده است.

ب - سپس در ادامه علم فقه بر مجموع احکام فرعی شرعی اتلاق گردیده است.

ج - همچنین علم فقه بر فتاوی فقها نیز اطلاق گردیده است : از این جهت که مراجعه اعزام به تقلید به بررسی و بیان احکام دستورات شرعی از روی منابع فقه پرداخته اند و وظایف مکلفین را در مجموعه هایی به نام «رساله توضیح المسائل یا رساله عملیه» بیان کرده اند. به این رساله های مجتهدین کتب فقهی نیز گفته می شود.^۱

منظور از فقه در این پایان نامه مجموعه « احکام و دستورات شرعی فرعی است» که توسط امام رضا علیه السلام بیان شده است.

امام رضا علیه السلام :

در این پایان نامه به دلیل اختصار و جلوگیری از تکرار از نام مبارک حضرت امام علی بن موسی الرضا (علیه السلام) از این عبارت با عنوان « امام علیه السلام» یاد شده و هر جا عبارت «امام علیه السلام» آمده است مراد، هشتمین امام شیعیان حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام می باشد. و هر جا « ویژگیهای فقه امام علیه السلام» آمده مراد همان «ویژگیهای فقه امام رضا علیه السلام» می باشد.

اهداف پژوهش :

پژوهش حاضر برای رسیدن به اهداف زیر می باشد :

۱- بررسی و شناخت وضعیت فقه شیعه در دوران امام علیه السلام

۲- بررسی ویژگیهای فقه امام علیه السلام

^۱ - جناتی، محمد ابراهیم، ادوار اجتهاد از دیدگاه مذاهب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۲، موسسه کیهان صص ۸۱-۸۰

- ۳- بررسی علل (حکمت ها) و دلایل احکام و دستورات فقهی از دیدگاه امام علیه السلام
- ۴- توجه به بُعد فقهی امام علیه السلام بعنوان یکی از ابعاد مهم وجودی حضرت
- ۵- بررسی و پژوهش در احادیث و روایت فقهی رسیده از امام علیه السلام
- ۶- بررسی تاثیر امام علیه السلام بر تکامل و غنای فقه شیعه
- ۷- بررسی و شناخت بیشتر اوضاع علمی و سیاسی دوران امام علیه السلام و تاثیر آن بر فقه

اهداف و ضرورت تحقیق :

از آنجا که «فقه» بر تمامی شئون زندگی فردی و اجتماعی اعم از سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، حقوقی، عبادی، تعلیم و تربیت و ... تاثیر گذار است و گسترش و غنای آن مقتضی گسترش و پیشرفت سایر علوم از جمله علم تفسیر، حدیث، رجال، اصول، صرف و نحو و ... می باشد. و از طرف دیگر امام رضا علیه السلام با توجه به شرایط زمانی و مکانی به مباحث مختلف علمی و کلامی پرداخته است. ولی به حکم جایگاه امامت و ولایت بر مسلمانان که بزرگترین مرجعیت علمی در مسائل دینی بوده اند احکام فقهی و دستورات شرعی را بیان فرموده اند. با توجه به اینکه تا کنون در تمامی ابعاد زندگی آن حضرت یویژه جنبه های علمی، تاریخی، ولایتعهدی، امامت و ... تحقیق و بررسی لازم صورت گرفته است و جشنواره های فرهنگی و هنری و آثار و کتابهای مختلف در مورد ایشان برگزار شده است. ولی «بُعد فقهی» زندگی حضرت کمتر مورد توجه قرار گرفته است تا آنجا که پر رنگ شدن سایر ابعاد، موجب غفلت از «جایگاه فقهی» حضرت شده است.

لذا مهمترین دلیل که ضرورت این پژوهش را در پی دارد عبارت از : «کم توجهی و غفلت

از بُعد فقهی» در کنار سایر ابعاد وجودی ایشان می باشد.

از دیگر دلایل اهمیت این پژوهش می توان به بیان «علل (حکمت) و دلایل احکام شرعی و

دستورات فقهی» اشاره کرد که در زمانهای قبل از آن کمتر به چشم می خورد.